

OBROVSKÉ ZANÍMENÍ PRO VĚC,
KTERÉ VDĚLU JE MASÁM SILU
UČINIT PŘÍMÉ
ROZHODNUTÍ A
ODVAHU

VCHÝLIT SE K
NAŠÍLI PODLE SORELY
PRAMENÍ Z VITĚLNÍCH
SIL A NIKOLIV Z ÚVAH
O PROSTŘEDÍCH
A ÚČELECH

Tomáš Samek je lingvistický antropolog, publicista a překladatel žijící a pracující v Praze. Studoval na University of Virginia ve Spojených státech a École Normale Supérieure v Paříži. Po pracovní stáži v Bundestagu řídil v pražské Parlamentní knihovně projekt Eurovoc, jehož cílem bylo sladit sémantické nástroje vyhledávání informací používané v databázích Evropské unie. Dnes jako doktorand na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy zkoumá veřejný prostor u nás a v Německu z hlediska komunikace: co naše komunikační chování vypovídá o povaze našeho veřejného života?

Tomáš Samek

Dvě otázky německé Documenty neboli Dvakrát o veřejném prostoru

Co dělat?

Čím déle jsem procházel pavilóny poslední kasselské Documenty a prohlížel si její exponáty, tím to bylo zřejmější: většina vystavovaných prací je sociálně angažovaná. Mnozí umělci se pouštějí do veřejných témat a nebojí se zobrazit je v politické perspektivě. Lokální věc, událost nebo děj osvětlí tak, aby vyniklo jejich zapojení do globálních souvislostí dnešního světa. Jaký kontrast, napadá mi, proti jazyku, jímž promlouvá většina soudobého výtvarného umění u nás. Německo i Česko jsou středoevropské země a z Kasselu to není do Prahy tak daleko. Ale ta diskrepance mezi oběma výtvarnými diskurzivy budí dojem, jako by každá z těch zemí ležela na jiném kulturním světadílu anebo žila v jiné kulturní epoše.

Český občan – a s ním i český umělec – se nechal předchozím režimem vyhnat z veřejného prostoru a doposud ho plnohodnotně neobydlel: místo aby veřejnou sféru naplnil občanským sebevědomím a zdravou angažovaností, přenechává ji na pospas tržním silám. Ještě víc než Němci potřebujeme umělce, kteří hájí veřejné zájmy a veřejný prostor proti nemilosrdnému nátlaku těch, komu jde pouze o soukromý zájem a osobní zisk.

Existuje u nás hrstka umělců, kteří svým dílem brojí proti nešvarům a reziduím předchozího režimu. Ale kolik je u nás takových, kteří se soustavně věnují nové hrozbě – porcování a trhání veřejného prostoru čelistmi soukromých zájmů na úkor většiny občanů? Tahle hrozba je aktuálnější než tolik obávaný (a přitom ve skutečnosti

nemožný) návrat předlistopadového režimu. Postavit se proti cynismu lobbistů současného kapitálu vyžaduje daleko víc odvahy než nosit triko s nápisem FUCK COMMUNISM.

Proto na otázku „Co dělat?“ odpovídám: nebát se chovat jako sebevědomí občané, jimiž můžeme být nejen ve volební místnosti, nýbrž i ve svém díle; brát se víc za věci veřejné; a konečně prolomit tu zoufalou provinčnost tolika otázek, které řešíme, všimnout si, že i za humny je svět. Nejsem proti osobním tématům. Jen tvrdím, že tu a tam i nejosobnější zpovědi prospěje, vnímá-li tvůrce její širší, globální souvislost: teprve ve spojení lokálního s globálním vzniká plnost diskurzu, jímž promlouvá výtvarná scéna té které země – k sobě i ke světu. V tom zatím povážlivě zaostáváme a zbytečně se vyčleňujeme z evropského kontextu. Nejde o to být programově globální. Ale budeme-li se víc zasazovat za český veřejný prostor (což není totéž jako v něm vystavovat) a budeme-li to činit důkladně, globální perspektiva se dříve či později v našem díle objeví. Soukromé věci lze i dnes dělat na soukromém písčátku – a nemusejí být vůbec špatné; věci veřejné nás ovšem nutně nakonec vtáhnou do kontextu globálního. Co tedy máme dělat a tvořit? Veřejný prostor – se vším, co k němu a do něho patří.

Co je holý život?

I kasselská Documenta představuje veřejný prostor svého druhu. Hodně bylo řečeno o tom, jak byl právě tenhle rozměr výstavy zvládnutý. Pokud vím, nikdo si dosud ne všiml jedné věci: kontrastu mezi sociálně angažovanou povahou vystavovaných děl a sociální realitou, kterou šlo spatřit pár kroků od nich. Zatímco výstavní haly byly nabitě angažovaným uměním, stačilo vyjít ven – a tam postávali lidé přivydělávající si žebrotou: tak mezi dvěma pavilóny hrála moldavská holčička na harmoniku, málem za ní nebyla vidět. Hraje celé hodiny, vedle sebe talířek na mince. Většina návštěvníků výstavy, kteří se ještě před pár minutami pozorně zastavovali u děl zobrazujících sociální nespravedlnosti tohoto světa, procházela kolem ní lhostejně a bez zájmu.

Dětská práce patří do stejného řádu problémů, kterým se věnuje ne jeden umělec vystavující na Documentě. Ta dívka měla smůlu – a opět to souvisí s prostorem: kdyby se svou harmonikou stála o kousek dál ve výstavní hale, titíž lidé, kteří kolem ní procházejí bez povšimnutí, by se u ní zastavovali a věnovali jí ne-li své peníze, tedy aspoň svou pozornost. Mohli by ji považovat třeba za

součástí performance. Mimo prestižní prostor výstavy neměla velkou šanci; sotva každý desátý kolemjdoucí si všiml jejího vyčerpání, ponížení a bídy – bídy nikoli výtvarně zprostředkované, nýbrž konkrétní a holé. Právě tenhle obraz se mi vybaví, když se mě v souvislosti s Documentou ptáte, co je holý život. Někdy je to to, co se bázlivě, unaveně, bez povšimnutí a prestiže krčí jen pár metrů od ctihodného místa, kde hledíme na umění a klademe si vznešené otázky. Soustředění na umění, nevidíme život opodál, jehož je to umění obrazem.

Ale nakonec: nepatří i tohle vidění něčeho za cenu nevidění něčeho jiného k samotnému životu? Není vlastností života, že stejně jako umění vnímá selektivně, a tedy obrací svou pozornost na určité věci, zatímco ostatní nevnímá buď vůbec, nebo je činí pouhým pozadím viděného? A tedy není nespravedlnost (či přesněji možnost nespravedlnosti) zakódována v samotném způsobu, jak vnímáme svět? Nezešíleli bychom, kdybychom byli s to náhle spatřit všechnu bídu a bolest světa? Přál bych si jednou navštívit takovou galerii, kde umění se dobrovolně promění v pouhé pozadí, aby dalo ostře vystoupit skutečnosti dívky žebrající před touž galerií. Umění, jež dobrovolně odvrátí pozornost od sebe, aby ji o to víc připoutalo k holému životu. V Kasselu mezi dvěma pavilóny stálo to děcko a já měl pocit, že k takovému umění máme ještě daleko. Jako umělci i jako diváci.